

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Pihat, puistot ja puutarhat historiantutkimuksen kohteena

Ilmakunnas, Johanna

Published in:
Historiallinen Aikakauskirja

Published: 01/01/2019

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Ilmakunnas, J. (2019). Pihat, puistot ja puutarhat historiantutkimuksen kohteena. *Historiallinen Aikakauskirja*, 117(4), 373–375. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100883446>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tämä on ns. post-print-versio *Historiallisessa Aikakauskirjassa* 4:117 (2019), 373–375 ilmestyneestä tekstistä.

Teemajohdanto

Pihat, puistot ja puutarhat historiantutkimuksen kohteena

Johanna Ilmakunnas

Tämä *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumero tarkastelee pihojen, puistojen ja puutarhojen historiallisia kerrostumia ja jatkumoina. Tuhansien vuosien taakse ulottuva puutarhojen historia nivoutuu yhteen esteettisten, kulttuuristen, sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten virtausten kanssa. Puutarhat, kuten myös puistot ja myöhemmin pihat, olivat pitkään yksityisiä, omistajansa statuksen, hyvän maun, vaurauden, mutta myös sivistyneisyyden ja ahkeruuden osoituksia. Keskiajalla muurien ympäröimissä linnojen ja luostareiden puutarhoissa kasvatettiin sekä hyöty- että koristekasveja, ja puutarhaan oli pääsy vain rajatun joukon etuoikeus. Ero koriste- ja hyötypuutarhan välillä muuttui selkeämmäksi, kun puutarhojen pinta-ala kasvoi ja oli poissa hyötyviljelyalasta. Pitkään vain hallitsijoilla ja herrasväellä oli halua ja mahdollisuuksia käyttää omistamastaan maasta osa tuottamattomaan puutarhaan tai puistoon, jossa esteettiset arvot olivat pääosassa. Pihat olivat puolestaan pitkälle 1900-luvulle hyötyviljelyn tiloja, joissa omenapuut ja marjapensaat saivat enemmän tilaa kuin koristekasvit.

Tämän numeron artikkelit keskittyvät puutarhojen ja puistojen historiaan Suomen alueella. Tarkemman tutkimuksen kohteina ovat kartanopuistot ja -puutarhat, julkiset kaupunkipuistot, kansallis- ja kunnallispuistot, tavalliset pihat sekä puutarhaviljelyn eteen tehty valistustyö. Mukaan on mahtunut luonnollisestikin ainoastaan pieni osa erilaisista pihoista, puistoista, puutarhoista ja viheralueista sekä niihin liittyvästä historiantutkimuksesta. Koska monet tutkimuksen kohteena olevat puutarhat tai muut viheralueet ovat olemassa yhä edelleen, tulee erityisen selväksi, että pitkien ajallisten jatkumoiden ja muutosten nykyaikaan ja siitä eteenpäin ulottuvien merkitysten ja vaikutusten arvioinnissa tarvitaan historiantutkimuksen ja muiden tieteenalojen tuottamaan tietoa. Tutkimus auttaa kontekstualisoimaan historiallisten puutarhojen eri kerrostumia tai ymmärtämään paremmin kaupunki- ja kunnallispuistojen hyvinvointi- ja kulttuurimerkitykset asukkaille.

Kaisaniemen puisto Helsingissä on Suomen vanhimpia alunalkaenkin julkiseen käyttöön perustettuja puistoja. Paikka varattiin puistomaiseksi kävelyalueeksi jo vuoden 1812 asemakaavassa ja toteutettiin 1820-luvulla. Puiston lopulliseen muotoutumiseen vaikutti myös Turun Akatemian kasvitieteellisen puutarhan sijoittaminen Kaisaniemeen, kun yliopisto siirrettiin Turusta Helsinkiin 1828.

Ranja Hautamäki ja Julia Donner tutkivat Kaisaniemen puistoa sen perustamisesta nykyaikaan asti erilaisten historiallisten kerrostumien ja niiden merkitysten ymmärtämiseksi. He käyttävät analyysinsä välineenä puistotyypittelyä, jossa eri

vaiheet seuraavat toisiaan, vaikkakaan ei aina tarkkarajaisesti. Kaisaniemen puisto on muuttunut alkuaikojen maisemapuistosta sosiaalireformististen aatteiden puiston toimintoja korostavaksi reformipuistoksi, virkistystä ja urheilua painottavaksi julkiseksi tilaksi sekä lopulta julkiseksi, avoimeksi puistotilaksi. Hautamäki ja Donner painottavat eri vaiheiden toisaalta erillisiä ja toisaalta päällekkäisiä merkityksiä Kaisaniemen puistolle. He nostavat painokkaasti esiin, miten merkittäviä julkiset puistot ovat kulttuuriperinnön ja kulttuurisen elinvoimaisuuden kannalta nykypäivän kaupungeissa. Lisäksi he tuovat esiin, miten juuri Kaisaniemen puiston kohdalla kulttuurihistoriallinen merkittävyys ja suojelupäätökset ovat ristiriidassa puiston rapistuneen ja epämääräisen nykytilanteen kanssa.

Kartanoiden puistot ja puutarhat kuuluvat kansainvälisesti puutarhahistorian tutkituimpiin alueisiin. Kartanoiden, kuten myös pappiloiden, merkitys uusien puutarhakasvien ja viljelymenetelmien levittämisessä ja kansansivistämisessä puutarhaviljelyn avulla on ollut merkittävä. Lisäksi kartanopuistoista tuli tärkeitä puolijulkisia vapaa-ajan viettopaikkoja ja vertailukohteita, kun kartanonomistajat avasivat yksityiset puistoalueet turistien vierailtavaksi. Mirja Mäntylä analysoi Tampereen läheisen Karlbergin kartanon ja Viipurin läheisen Monrepos'n kartanon omistajien motiiveja pitää kartanopuistot avoinna vierailijoille 1880–1920-luvulla. Mäntylä nostaa tarkastelussaan keskeiselle sijalle maaseudulla sijainneiden kartanoiden ja läheisten kaupunkien välisen vuorovaikutuksen, sillä kulkuyhteyksien paraneminen, matkanteon nopeutuminen ja (lähi)turismin kasvu 1800-luvun lopulla lisäsi kontakteja kartanoiden ja läheisten kaupunkien välillä. Kartanoiden yleisölle avoimet puistot olivat kulttuurihistoriallisia nähtävyyksiä ja lisäsivät kaupunkien houkuttavuutta turistikohteina, mikä nousee esiin myös aikakauden opaskirjallisuudessa. Avoimen puutarhan ja puiston voi nähdä myös osana yläluokan hyväntekeväisyysihannetta, sillä viherympäristössä oleskelun suotuisat vaikutukset ymmärrettiin hyvin.

Simo Laakkonen, Sami Louekari ja Anu Lahtinen lanseeraavat artikkelissaan käsitteen kunnallispuisto, jolla he tarkoittavat puistoja ja suojelualueita kunnallisella tasolla, lähellä asukkaita. Kolmikko tarkastelee kunnallispuistojen perustamista Suomessa ympäristöhistorian näkökulmasta ja kytkee kunnallispuistojen perustamisen kunnallispoliittiseen päätöksentekoon, luonnonsuojeluaatteiden ja kotiseutuaatteen leviämiseen 1800-luvun lopulta alkaen sekä teollistuvan ja teollistuneen yhteiskunnan tarpeeseen tuoda työväestölle mahdollisuuksia luonnossa liikkumiseen porvarillisten kaupunkipuistojen ulkopuolella. Paikallisten asukkaiden ja yhdistysten merkitys on ollut merkittävä paikallistason päätöksenteossa 1800-luvun lopulta lähtien, mikä on tehnyt perustetuista kunnallispuistoista myös tärkeitä paikallistunteen ja paikallisen luontosuhteen alueita. Yksityiset, yleisölle avoimet kartanopuistot, kuten Mäntylän artikkelissaan tarkastelemat Karlberg ja Monrepos, olivat kunnallispuistojen esikuvia ja rinnakkaisia puistotiloja, sillä myös niiden avaamiseen yleisölle liittyi ajatus kansansivistämisestä ja virkistysmahdollisuuksien tarjoamisesta paikallisille asukkaille.

Kansanvalistus sekä hedelmäpuiden ja muiden hyötykasvien viljelyyn kannustaminen olivat merkittävässä roolissa uusien puutarhahaihanteiden, viljelykasvien- ja tapojen leviämisessä laajemmassa mittakaavassa 1700-luvulta lähtien. 1800-luvun lopulla

ilmestyi puutarha-aiheista opaskirjallisuutta sekä suomeksi että ruotsiksi ja lehdissä julkaistiin puutarhapalstoja. Näiden merkitys tiedon ja osaamisen levittämisessä oli merkittävä. Nina Edgren-Henrichson kirjoittaa Suomen ensimmäisestä pomologin eli hedelmien ja marjojen kasvatukseen erikoistuneen koulutuksen saaneesta naisesta, Alexandra Smirnoffista (1838–1913), ja tämän työstä puutarhavihjelyn edistämiseksi. Smirnoff toimitti usean vuoden ajan *Kasvitarhaa, Koti ja Yhteiskunta* -naisasialehden puutarhapalstaa ja myöhemmin erillistä liitettä. Vaikka Smirnoff ei itse ollut ainakaan aktiivinen naisasianainen, oli hänen koulutuksensa ja toimintansa itsenäisenä ammatinharjoittajana naisasialiikkeelle tärkeä esimerkki naisten koulutus- ja työskentelymahdollisuuksista, varsinkin koska puutarha-alaa pidettiin erityisen sopivana naisille. Smirnoff pystyi *Kasvitarhassa* ajamaan itselleen tärkeää kansanvalistuksen ihannetta, ja hän toi palstallaan Suomeen myös vaikutteita muualta lainaamalla ulkomaisten puutarhalehtien sisältöjä kirjoituksissaan.

Piha on viherympäristönä arkipäiväisempi kuin puutarha tai puisto, ja se voi myös olla huomattavasti vaatimattomampi, jopa karu. Koristekasvien istuttamista pidettiin kauan ylempillä yhteiskuntaluokilla kuuluneena turhanaikaisena tapana ja nurmea puolestaan karjan ruokana, eikä piha-alueiden esteettiseen ympäristöön kuuluvana osana. Anna Tuominen nostaa artikkelissaan esiin suomalaisten kotipihojen muuttumisen puutarhamaisemmiksi 1940-luvulta lähtien. Tämä puutarhaistuminen merkitsi piha-alueiden siistiytymistä sekä nurmikon, puiden ja koristekasvien yleistymistä osana hoidettuja ja kalustettuja kotipihoja eri puolilla Suomea. Tuomisen tutkimusaineistona on Turun yliopiston 1979 toteuttama kyselyaineisto, jonka aiheena oli ”pihamaat”.

Suomen muuttuminen maatalousvaltaisesta maasta teollistuneeksi ja jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi näkyy konkreettisesti juuri kotipihojen tasolla. Piha ei enää ollut työpaikka tai läpikulkupaikka, eivätkä kotieläimet enää kulkeneet pihoilla vapaina. Vaikka läheskään kaikilla ei ole omaa yksityistä pihaa, kuuluvat pihat vähintäänkin kerrostalopihojen muodossa suomalaiseen arkeen. Suomen vaurastuminen näkyi selkeästi halussa ja mahdollisuuksissa istuttaa pihoille koristekasveja tai niiden kalustamisessa ja yleisessä siistiytymisessä. Siitä, mikä oli kuulunut herrasväen elämäntapaan, tuli tavallista ja arkista myös työssäkäyvälle väestölle.

Pihojen ja puutarhojen historiaan kuuluu olennaisena suunnittelu, joka ei välttämättä ole toteutunut sen enempää kaupunkien puistoissa, kartanoiden puutarhoissa kuin pienissä pihoissakaan. Taloudelliset reunaehdot, ajankäyttö ja alan osaaminen ovat muokanneet puutarhojen historiaa enemmän kuin mikä aina näkyy suunnitelmissa tai puutarhojen, puistojen ja pihojen nykytilassa. Silti puutarhojen perustamisen, pihojen kohentamisen ja puutarhanhoidon askareena tärkeimpiin syihin kuuluvat varmasti myös ihmisten halu tuottaa ympärilleen erilaisia puutarha- tai puistotilassa aistittavia elämyksiä, vehreitä näkymiä, kukkien väriloistoa ja illan hämärtyessä voimistuvia tuoksuja.

Johanna Ilmakunnas on pohjoismaisen historian apulaisprofessori Åbo Akademiassa. Sähköposti johanna.ilmakunnas@abo.fi.

Teemanumeron vierailevana päätoimittajana on ollut puutarhojen aistimaailmoja tutkiva FM Laura Yli-Seppälä Turun yliopiston Suomen historiasta.